

набуває ще одне значення «влаштувати натруску», що пов'язано зі складною фінансовою ситуацією в ЄС та закликами діючого канцлера ФРН Ангели Меркель до жорсткої економії країнами-партнерами.

Принагідно порівняймо аналізоване дієслово *merkeln* з іншими новотворами: *aufmerkeln* (використати право на демонстрацію), *ausmerkeln* (миттєво зникнути), *bemerkeln* (говорити про те, що й так зрозуміло), *übermerkeln* (обдурити), *vermerkeln* (приймати сумнівні рішення), *wegmerkeln* (не помічати щось реально наявного): «*Stoppen Sie das «Ausmerkeln» Ihrer Informationspolitik, Frau Bundeskanzlerin.*» (підкреслено мною – О. Г.) (THE HUFFINGTON POST (in Zusammenarbeit mit Focus) Online, 11.11.2016). В наведеному фрагменті простежуємо деонімну конверсію, яка становить перехід однієї частини мови в іншу без участі афіксів, приміром, *ausmerkeln* – дієслово і *das Ausmerkeln* – іменник.

Дієслово *schrödern* утворено від імені колишнього канцлера ФРН Герхарда Шредера і вказує на авторитарний стиль поведінки: «*Merkel schrödert.*» (Die Zeit Online, 6.12.2012, Nr. 50). Укр. Пані Меркель поводить авторитарно. Англ. Merkel behaves too authoritarian.

Отож переклад німецьких деонімів українською та англійською мовами потребує знання не лише соціокультурних реалій, а й актуальних політичних подій, можливо, і в історичному контексті. Наприклад, поява у медійному дискурсі дієслова *wulffen*, яке є затребуваним в розмовній німецькій мові, пов'язана із звинуваченнями на адресу Крістіана Вульфа щодо зловживання службовим становищем в період очолювання уряду федеральної землі Нижня Саксонія. Це дієслово має два значення: по-перше, залишати на автовідповідач тиради, часто з погрозами, по-друге, не сказати правду, але у той же час і не збрехати. Перше значення пов'язане зі спробою К. Вульфа здійснити вплив на головного редактора популярної в Німеччині газети «Bild», який збирався опублікувати скандальні матеріали. Друге значення з'явилося після прилюдного виступу Крістіана Вульфа напередодні Різдва 2011 року, коли йому все ж таки довелося відреагувати на висунені звинувачення. Порушуючи цю неприємну для нього тему, К. Вульф нічого не підтвердив і нічого не спростував. Сьогодні дієслово *wulffen* вживається в різних ситуаціях і містить натяк на негідну дію, наприклад: «*Wer 2x wulfft, dem glaubt man nicht.*» (FOCUS Online, 29.09.2012). Укр. Тому, хто приховує правду, нема віри. Англ. There is no trust in those who do not tell the whole truth. «*Wer wulfft, kann sich Ärger einhandeln.*» (Stuttgarter-Zeitung Online, 13.01.2012). Укр. Хто уникає прямої відповіді, може натягнути на себе неприємності. Англ. Those who beat around the bush can get into trouble.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, до електронних медійних публікацій нестримним потоком уливаються деоніми, виникнення й використання яких свідчить про пошук нової, більш стислої й динамічної форми для нових понять. Семантична структура деонімів видозмінюється переходом на перший план конотативних компонентів. А це, у свою чергу, безпосередньо впливає на переклад, зберігаючи акцент, ракурс погляду на інтегративні процеси у світі. Фонові знання дають змогу адекватно декодувати зміст деонімів.

Оскільки медійний дискурс впливає на світорозуміння адресата, а ефективний вплив на читача/слухача передбачає обов'язкову апеляцію до його емоцій, природно, що сучасний німецькомовний медійний дискурс набуває яскравого емоційного забарвлення завдяки вживанню деонімів, які здатні експресивно заражати увесь текстовий простір. Деоніми – лише частина різнобарвної мозаїки словотворчості, яка ще має бути складена дослідниками.

Перспективним є порівняльний аналіз деонімів, який дозволив би виявити свої національно-культурні особливості мов, адже деонімізацію простежуємо в багатьох європейських мовах. Вивчення цього процесу уможливило глибоке проникнення в специфіку культурного фону носіїв тієї чи іншої мови, а також становить великий інтерес для перекладознавчої дисципліни і лінгвокультурології.

Література:

1. Бижкенова А. Е. Содержательный и словообразовательный потенциал деонимов (слов, восходящих к именам собственным) / Айгуль Ермаковна Бижкенова. – Алматы : Гылым, 2003. – 308 с.
2. Мэтисон Д. Медиа-дискурс. Анализ медиа-текстов. Исследование медиа и культуры / Дональд Мэтисон. – Харьков : Гуманитарный центр, 2013. – 264 с.
3. Потапенко С. І. Орієнтаційний простір сучасного англійського медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу): автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.04 / С. І. Потапенко; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2008. – 32 с.
4. Fleischer W. Deonymische Derivation / Wolfgang Fleischer // Name und Text. Ausgewählte Studien zur Onomastik und Stilistik. Zum 70. Geburtstag hgg. und eingel. von Irmhild Barz, Ulla Fix und Marianne Schröder. – Tübingen : Max Nimeyer Verlag, 1992. – S. 58–66.
5. Kravchenko E. V. Proper Names as the Basis of English Vocabulary Replenishment // Sharing Challenges, Sharing Solutions : Teaching Languages in Diverse Contexts. – Vladivostok, 2004. – P. 121.
6. Schweickard W. «Deonomastik». Ableitungen auf der Basis von Eigennamen im Französischen (unter vergleichender Berücksichtigung des Italienischen, Rumänischen und Spanischen) / Wolfgang Schweickard. – Tübingen : Max Nimeyer Verlag, 1992. – 438 S.
7. Schweickard W. Morphologie der Namen : Ableitungen auf der Basis von Eigennamen / Wolfgang Schweickard // Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / Ernst Eichler u. a. (Hg.). – 1. Teilband. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1995. – S. 431–435.
8. Seibicke W. Die Personennamen im Deutschen : eine Einführung / W. Seibicke. – 2. überarb. Auflage. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2008. – 235 S.
9. Wengeler M. Schäubleweise, Schröderisierung und riestern. Formen und Funktionen von Ableitungen aus Personennamen im öffentlichen Sprachgebrauch / Martin Wengeler // Komparatistik Online. – Düsseldorf/Trier, 2010. – S. 79–98.

УДК 811.112.2'42

І. А. Гаман,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», м. Київ

ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУТІВНИКІВ ПО ЗООПАРКУ

Стаття присвячена аналізу змін у формальній макроструктурі (архітектоніці) типу тексту «путівник по зоопарку» (об'єктом дослідження є німецькомовні путівники Берлінського, Лейпцизького та Ганноверського зоопарків у часовому відрізі 1851–2016 р). Надаються різні визначення терміну «макроструктура тексту». Текст розглядається як завершене ціле, що складається з субтекстів, які є тематично-функціональними одиницями, розділеними між собою за змістом та формально (графічно). Визначаються мовні та паравербальні засоби, які сигналізують завершеність, відокремленість тексту від інших текстів та внутрішнє членування тексту. Субтексти аналізуються

стосовно сигналів відмежування тексту та членування його внутрішньої структури, тематики та функцій. Основний субтекст (опис тварин та місць їх перебування) оточений іншими субтекстами (історичний, регламентуючий, субтекст-передмова, зміст, рекламні повідомлення), які виконують рамкову функцію.

Ключові слова: формальна макроструктура, архітектоніка тексту, субтексти, сигнали членування тексту, рамкова функція.

PRINCIPLE OF TEXT ORGANISATION OF THE GERMAN ZOO GUIDES

The article examines changes in the formal macrostructure (text architectonics) of a text genre «zoo guide» (object of analysis are German zoo guides of the Berlin, Leipzig, Hannover zoos during the period from 1851 to 2016). Various definitions of the term «text macrostructure» are given. Text is considered as entirety composed of part texts (thematic and functional units) which are separated by the content and typographic features. The linguistic and visual means which indicate a text entirety, its demarcation among other texts and internal structure are defined. The part texts are analyzed regarding signals of text demarcation and internal structures, thematic and functional aspects. The main part text (description of a route to be taken around the zoo with information about the buildings and the animals contained within them, engravings and later photos of the animals) is framed with other part texts: historical, reglementary part text, introduction, content/animal list, advertisement message. They all serve the function of the frame. Depending on newness and intensity of use linguistic and visual means can be divided in four groups: means without changes (bold-black mark), altered means (chronological table instead of linear text), completely new means (an asterisk for threatened animal species), means tending to vanish (verbalization of the route).

Key words: formal macrostructure, architectonics of text, part texts, indicators of internal structure, function of the frame.

ПРИНЦИП ОРГАНИЗАЦИИ ТЕКСТА НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ПУТЕВОДИТЕЛЕЙ ПО ЗООПАРКУ

Статья посвящена анализу изменений формальной макроструктуры (архитектоники) типа текста «путеводитель по зоопарку» (объектом исследования являются немецкоязычные путеводители Берлинского, Лейпцигского и Ганноверского зоопарков в период с 1851 по 2016 г.). Предлагаются различные определения термина «макроструктура текста». Текст рассматривается как завершенное целое, состоящее из субтекстов, которые являются тематическими и функциональными единицами, разделенными между собой по смыслу и формально (графически). Определяются языковые и паравербальные средства, которые сигнализируют завершенность, отделенность текста от других текстов и внутреннее членение текста. Субтексты анализируются касательно сигналов отмежевания текста и членения его внутренней структуры, тематики и функций. Основной субтекст (описание животных и мест их пребывания) окруженный другими субтекстами (исторический, регламентирующий субтекст, субтекст-предисловие, содержание, рекламные сообщения), которые выполняют рамочную функцию.

Ключевые слова: формальная макроструктура, архитектоника текста, субтексты, сигналы членения текста, рамочная функция.

Вступ. Перше знайомство з текстом супроводжується оцінкою його дизайну (обгортка, шрифт, членування тексту, наявність графічних зображень, фотографій), адже враження від мовного оформлення обмежується назвою, автором та заголовками розділів. Беручи до рук, наприклад, газету навіть достатньо великого формату, реципієнт орієнтується щодо номеру випуску видання, авторів, основних тем номеру, обирає статті для детального та побіжного читання. Такі звичні дії були б значно ускладнені, якби газета являла собою суцільний текст або в кожному новому номері постійні рубрики розміщувались по-різному. Заплутати читача та утруднити сприйняття інформації можливо не лише мовними (складні речення з декількома підрядними, надмір термінів, канцеляризмів, англіцизмів), а й паравербальними засобами. Такі сигнали членування тексту, як (під)заголовки, шпальти, розділи, абзаци, відступи, пропуск рядка, нумерація абзців, розміщення інформації за алфавітним принципом, зображення у тексті, виділення шрифтом (різний розмір, колір, вид, наприклад, початок абзацу з великої букви іншого шрифту та розміру, ніж сам текст), горизонтальні та вертикальні лінії, що створюють «рамку» для тексту, слугують своєрідною інструкцією для реципієнта, яким чином (лінійно чи селективно) та якими «порціями» потрібно читати текст. Мета нашого дослідження полягає у аналізі формальної макроструктури тексту німецькомовних путівників по зоопарку (Берлін, Лейпциг, Ганновер) у часовому відрізку 1851–2016 р. (перший путівник Берлінського зоопарку – останнє видання путівника Лейпцизького зоопарку). Предметом дослідження є дизайн тексту, його лейаут (німецькомовні джерела з лінгвістики тексту використовують термін *Layout* для позначення оформлення тексту та зображень сторінки чи цілого видання), принцип організації тексту із визначенням сигналів його відмежування від інших текстів та членування його структури (*Abgrenzung- und Gliederungshinweise*). Увага приділяється не лише вербальним, а й пара- та невербальним засобам (матеріальність тексту). Зважаючи на екстравербальні чинники можемо припустити, що в сучасних путівниках наявний більший арсенал засобів розділення, тому що, по-перше, лейаут тексту залежить від розвитку поліграфії, а по-друге, загальна тенденція «дивитись замість читати» стимулює продуцентів до коротких, чітко розділених між собою текстів із великою кількістю зображень для полегшення розуміння та кращого орієнтування. Перевірити правильність припущень допоможе аналіз текстів путівників з огляду на їх межі (зовнішні та внутрішні).

Визначення терміна «макроструктура тексту». Термін «макроструктура» використовується в лінгвістиці тексту в різних значеннях:

– стосовно глибинної тематичної структури тексту, яка стисло репрезентує весь зміст тексту, «введення» теми з тексту навіть великого обсягу можливе завдяки макроправилам, наприклад, випущення, узагальнення, комбінування; ван Дейк використовує також поняття «суперструктури» для аналізу тексту як чогось цілого. Макроструктура стосується виключно пропозицій, змістово-тематичного параметру, тоді як суперструктури являють собою абстрактні глобальні схеми побудови типу тексту, найпростішою з яких є, наприклад, вступ – основна частина – заключна частина. Суперструктури аргументації та розповіді є найбільш розробленими, остання використовується з додатковими елементами у літературознавчій теорії оповіді [2, с. 130, 142];

– розрізнення тематичної (глибинної) і формальної макроструктури (організація тексту, об'єднання більших, ніж речення, елементів тексту) [1, с. 277]. Подібне розмежування знаходимо у В. Хайнеманна, який для типів структурування тексту розглядає композицію (тематичний аспект, *змістова* послідовність частин тексту, розміщення основної інформації на початку/в середині/в кінці) та архітектоніку тексту (зовнішнє оформлення, формальне членування на розділи, частини, абзаци, послідовність частин тексту та їх зв'язок) [5, с. 161];

– макроструктура тексту лежить на «поверхні» тексту (у певних формулюваннях, синтаксисі, лексиці) і читач може її розпізнати [3, с. 74].

Для нашого дослідження релевантними є поняття архітектоніки, формальної макроструктури тексту, при цьому виділяємо засоби (сигнали) та одиниці членування [7, с. 61]. Лексичні, синтаксичні та графічні засоби членування сприяють когерентності тексту, є своєрідними містками між візуальними (таблиці, зображення) та вербальними частинами тексту.

Текст як завершене ціле має ієрархічну структуру і складається з субтекстів (*Teiltext*), які є більшими (оскільки досліджувані тексти мають, як правило, достатньо великий обсяг, доцільним є виокремлення не речень як субодиноць, а більших частин тексту) тематично-функціональними одиницями, розділеними між собою за змістом та формально (графічно). У межах субтекстів виділяють менші частини – сегменти (*Teiltextsegmente*), які є субтекстами нижчого порядку: залежно від ілюкції, яку містить субтекст (домінантну чи другорядну), він характеризується за ступенями: субтекст першого ступеня, другого і т. д. (*Teiltext 1., 2. Grades*) [6, с. 46]. Тобто, кожному субтексту притаманна певна тема та функція, які, у свою чергу, є «частинами» основної теми та функції цілого тексту. Під час аналізу ми виявляємо сигнали членування між субтекстами, а також між субтекстами та їх сегментами.

Хаузендорф/Кессельхайм пропонують для визначення ознак текстуальності (*Textualitätsmerkmale*) вивчати вказівки (*Textualitätshinweise*) на ці ознаки, які можуть походити (*Textualitätsquelle*) з мови, контексту (обізнаність з певними схемами, фреймами) та сприйняття (матеріальність тексту). Грунтуючись на вказівках на відокремленість тексту від інших текстів (*Abgrenzbarkeit*) та внутрішнє членування тексту (*Gliederung*), розглянемо принцип побудови путівників по зоопарку [4, с. 21–22].

Аналіз формальної макроструктури текстів путівників по зоопарку. Путівники по зоопарку як об'єкт дослідження досі лишались поза увагою мовознавців. Значною мірою це, очевидно, пов'язане з тим, що вони маловідомі також і широкому загалу, оскільки не належать до текстів, з якими зіштовхуємось щоденно або достатньо часто, як наприклад, газети, електронні листи, рекламні повідомлення. На відміну від туристичних путівників по країнах та містах, коротка характеристика яких не викликає труднощів, уявлення про путівники по зоопарку не сформувалося, і їх існування для багатьох є відкриттям. Проте, зоопарки видають путівники регулярно (як правило, нове видання щороку) і лише останні декілька років спостерігається тенденція відмови від них на користь розміщення інформації на інтернет-сторінці та електронних путівників (мобільний додаток із скороченою версією друкованого путівника). Тому перед детальним аналізом тематики, лексичного та граматичного наповнення доцільно звернути увагу на зовнішнє оформлення та внутрішню будову тексту.

Межі тексту від інших текстів сприймаються візуально і закладені, у першу чергу, у його матеріальній природі: книга є об'єктом на паперовому носії з титульною та останньою сторінками, які репрезентують границі, всередині яких знаходиться «внутрішній світ тексту» [4, с. 41]. Основним мовним сигналом початку тексту як єдності (*Textganzheit*) є назва книги, розташована на титульній сторінці разом з іншими характерними даними (автор, рік, видавництво). Уже в перших путівниках помітне намагання виділити назву *Führer durch den/im Berliner Zoologischen Garten* графічними засобами: жирним шрифтом, великими літерами, розміщенням по центру сторінки, внизу якої зазначається обов'язково ім'я автора та видання (у найперших путівниках Берлінського зоопарку 1851, 1881 років зазначена також вартість). На позначення денотата «путівник» з 1934 року використовувався синонім *Wegweiser*, оскільки назва *Führer* була офіційно заборонена. Після війни деякі зоопарки повернулись до звичної назви, інші послуговувалися обома назвами. Рік видання є факультативним елементом, це характерно також для пізніших путівників, що значно ускладнює їх опрацювання як історичних документів і вимагає консультацій архіваріусів зоопарку. З початку ХХ ст. всю титульну сторінку займає зображення певної тварини (з популярізацією фотографії замість малюнків з'являються світлі тварини), яке у верхній чи нижній площині доповнюється назвою зоопарку, інколи разом з його логотипом, який є елементом іміджу зоопарку і слугує розпізнавальним знаком (наприклад, зоопарк у Лейпцигу – голова лева, у Ганновері – квадрат, розділений на 4 клітини різного кольору з написом ZOO всередині). Жоден путівник не розпочинається з власне тексту, який тематизує шлях по зоопарку з описом тварин та місць їх перебування. Основний субтекст оточений іншими субтекстами, які виконують рамкову функцію (розташовуються перед або після нього). До них належать: субтекст з описом історії зоопарку (історичний); субтекст з корисною інформацією (регламентуючий); субтекст з попередніми зауваженнями (передмова); зміст; рекламні повідомлення. Розглянемо коротко ці субтексти стосовно сигналів членування, тематики та функцій (аналіз рекламних повідомлень не належить до завдань дослідження). Початок історичного субтексту сигналізується мовним засобом – заголовком: прикметниковою *Aus der/zur Geschichte des Gartens* або номінативною фразою *Geschichtlicher Rückblick/Entstehung und Werdegang*. Повоєнний путівник Берлінського зоопарку замість типового формулювання використовує заголовок *Im Krieg und nach dem Kriege* і викладає в цьому субтексті лише певний (найтяжчий) період історії зоопарку. Темпоральність в історичних субтекстах є категорією, яка забезпечує когерентність тексту і сигналізує початок сегменту субтексту: цифри на позначення років, прислівники часу (*dann, gleichzeitig, nach Beendigung, nach 1944*) метакомунікативні сигнали (*Die Geschichte des Zoologischen Gartens gliedert sich in drei natürliche Perioden..... Erster Abschnitt, ist als zweiter Entwicklungsabschnitt zu bezeichnen*). Виділення жирним шрифтом важливих подій та імен директорів, зміна яких свідчить про новий етап розвитку зоопарку, є засобами зв'язності тексту. Відсутність виділення шрифтом у великих історичних субтекстах (3–4 сторінки) утруднює сприйняття, не надає реципієнту точок опори. З 1950-х років сигналом завершення субтексту є наведення кількості тварин зоопарку за їх групами та видами станом на початок року, що є своєрідним підсумком розвитку зоопарку у вигляді умовної таблиці.

*Am 1. Januar 1975 besaß der Berliner Zoo
1066 Säugetiere in 233 Arten
596 Reptilien in 301 Arten.....
Insgesamt also 13 812 Tiere in 2285 Arten*

У новіших путівниках Лейпцизького зоопарку (1998–2000-х р.) замість суцільного тексту з складними реченнями використовується хронологічна таблиця (нелінійний текст) з номінативними фразами (*1929 Fertigstellung der Bärenburg*).

Наявність змісту в книзі є важливим для швидкого орієнтування, знаходження необхідних відомостей, уможлиблює нелінійне сприйняття інформації. У путівниках розрізняють два способи оформлення огляду інформації путівника: 1. зміст містить перелік всіх субтекстів; 2. замість змісту перелік тварин в зоопарку *Tierverzeichnis* (в алфавітному порядку або за їх належністю до групи). Завдяки графічному виділенню жирним шрифтом та «зірочці» навпроти назви тварини, яка знаходиться під загрозою вимирання, такий перелік, крім функції полегшення пошуку (імплицитне вираження інструктующої функції «Щоб знайти дані про цю тварину, відкрийте сторінку номер...»), має інформаційну цінність, повідомляючи про дві специфічні характеристики тварини: її належність до групи та охоронний статус. Такий список є не зовсім зручним і розрахований на реципієнтів, які глибше цікавляться зоологією, оскільки, наприклад, щоб знайти в путівнику дані про рожевого пелікана, потрібно знати, що він є представником ластоногих.

Регламентуючі субтексти відділяються заголовком, лексемами *Reglement* (XIX ст.), *Gartenordnung* (з 1960-х р.), які згодом замінюються на пряме звертання до читача *Wissenswertes für unsere Besucher/An unsere Besucher*. Ці субтексти

розділені на два текстових сегменти, які містять корисну та важливу для відвідувачів інформацію щодо: 1) годин роботи, годин годування окремих тварин як одну з розваг, доїзду до зоопарку та цін на квитки; 2) правил поведінки в зоопарку (поділ текстового сегменту на пронумеровані абзаци, кожен з яких містить виділену жирним шрифтом вимогу/заборону).

Цікаве рішення оформлення заборон презентує путівник Берлінського зоопарку 1958 р., де у вигляді окремих текстових елементів внизу на деяких сторінках розміщені малюнки тварин разом з реченнями в імперативі (*Bitte keine Süßigkeiten füttern! Sie sind Gift für die Tiere!*). Через імітацію коміксів (тварини, що розмовляють) відбувається вплив на емоції читача, мотивуючи його дотримуватись правил, а заборони не сприймаються як «face threatening act».

Субтекст-передмова характерний для старих путівників (до 1950-х р.), є метатекстом (текст про текст) [2, с. 157]: 1) надає інструкцію рецепції цілого тексту *Dieser Führer/Dieses Büchlein will wirklich nur ein «Führer» / Wegwesier sein. Sein Zweck und Ziel ist einzig und allein, den Besucher des Gartens zu führen/leiten, dass er auf dem richtigen, kürzesten Wege zu allen Tieranlagen hingelangt und den ganzen Inhalt des Gartens kennenlernt* або певних частин *Sollte das eine oder andere im Führer aufgeführte Tier an der darin angegebenen Stelle nicht zu finden sein, so ist dasselbe entweder nicht mehr im Garten vorhanden, oder an eine andere Stelle gebracht worden*. У новіших путівниках використовується сталий вираз з юридичної мови *Änderungen in der Besetzung der Gehege und Käfige sind aus betriebstechnischen Gründen vorbehalten!*;

2) пояснює принцип відбору інформації [...] *diese gewöhnlichen Arten nur zu nennen, um unseren «Führer» nicht anschwellen zu lassen. Dagegen haben wir uns bemüht, den ungewöhnlichen, in der Literatur weniger leicht auffindbaren Arten [...] einige Worte zu widmen*.

Сигналом відділення слугує заголовок *Vorbemerkungen/Zur Orientierung* або виділена більшим шрифтом початкова буква першого слова субтексту.

Основний субтекст охоплює найбільшу частину путівника. Субтекст може «відкриватись» заголовком *Rundgang durch den Zoo, Hereinspaziert!*, реченням з описом шляху *Wir betreten den Garten durch den Haupteingang*, в якому лексема *Haupteingang* виділена жирним шрифтом, що сигналізує початок тексту. Закінчення субтексту маркується метакомунікативними засобами *Damit sind wir mit unserem Rundgang zu Ende, Zum Schluß sei noch erwähnt, dass... Wir sind am Ende unserer Wanderung durch den Zoo, Die Tiere des Berliner Zoos und wir rufen Ihnen deshalb zum Abschied «Auf Wiedersehen!»*, *Zum Abschluß des Rundganges wollen wir...* або жирним виділенням лексеми *Ausgang*. Субтекст розділений на сегменти, кожен з яких репрезентує зупинки шляху, тобто місця перебування тварин, під (нумерованими) заголовками *Pferdehaus, Fasanerie, Affeninsel* і залежно від детальності опису тварин займає від однієї до 3–4 сторінок. Один від одного сегменти відділені також графічно (пустий рядок, нова сторінка). Шлях вербалізується в т. зв. *bridge sentences*, які пов'язують текстові сегменти: речення починаються з нового рядка, продовження речення (назва приміщення, жирний шрифт, великі літери) розташована в наступному рядку, після якого з нового абзаци продовжується речення (як правило, це складнопідрядні означальні речення) або починається нове *Hier leben....*

Schräg gegenüber vom Vogelhaus liegt eine große

Eisbären-Freianlage,

die aus Granit gestaltet wurde.

З початку 1990-х р. ці речення поступово зникають з путівників. Сучасні путівники являють собою послідовний перелік «зупинок», цифри яких збігаються з цифрами на плані, уможливаючи таким чином орієнтування на шляху. Обсяг текстового матеріалу зменшується на відміну від збільшення кількості фотографій, які, крім функції привертання уваги, виконують також функцію членування текстового сегменту. Інколи фотографії тварин не мають рамки і текст розміщується згідно обрисів тварини, завдяки чому він оптично сприймається як динамічна величина. Текстові сегменти містять такі сигнали членування тексту (крім абзацив) як речення з узагальнюючими словами *folgende, alle, verschiedene* + лексеми на позначення виду тварин + двокрапка *Das Haus bewohnen folgende Arten, wir haben fast alle Enten, die es gibt:....* Інколи в таких реченнях натрапляємо на *verba dicendi*: *Es sei hier nur einige Arten zu nennen, Wir besprechen alle Vögel zusammen*. У путівниках 1950-70-х р. зміну теми, опис нової тварини сигналізує тире.

Висновки. Залежно від ступеня новизни та інтенсивності використання, засоби відмежування і членування тексту путівників по зоопарку можна розділити на чотири групи:

– засоби, які залишились без змін: виділення жирним шрифтом місць перебування тварин («зупинок») як заголовків текстових сегментів та назв тварин у суцільному тексті; рамкова функція факультативних субтекстів навколо основного субтексту; нумерування «зупинок»; номінативні або прийменникові фрази для заголовків субтекстів та текстових сегментів;

– засоби, які модифікувались: заміна малюнків тварин на титульній сторінці на фотографії; зміст не за алфавітним принципом, а за належністю до виду; історичний субтекст у вигляді хронологічної таблиці замість лінійного тексту, відсутність засобів вираження категорії темпоральності; фотографії тварин без рамки для відділення текстових сегментів (за обрисом тварини);

– нові засоби: «зірочка» у переліку тварин для позначення охоронного статусу; розміщення тексту **на фоні** певного кольору, обрисів тварин; логотип зоопарку на титульній сторінці; повторення однакових малюнків на сторінках путівника, які символізують текстовий сегмент, слугують для його розпізнавання (лупа для текстового сегменту, що містить цікаві факти про тварин «*Sieh mal an...*», людські сліди як перехід від однієї «зупинки» до іншої);

– засоби, що мають тенденцію до припинення використання: вербалізація шляху. Інколи лишаються тільки мовні сигнали початку і кінця основного тексту.

Підсумовуючи зауважимо, що висунуті на початку статті припущення підтвердились, однак, варто наголосити, що залежно від зоопарку, а також певного видання путівника принцип організації тексту може змінюватись. Так, наприклад, у путівнику Берлінського зоопарку 2007 року активно використовувались різні кольори як засоби позначення певних субтекстів, виділення назв тварин червоним кольором замість звичного чорного та оформлення тексту в таблицях (основа інформація про тварину) поряд з суцільним текстом. Наступного року від цієї концепції відмовились і повернулись до стандартного дизайну видання 2003 року (мало зміненого з 1970-х р.).

Література:

1. Adamzik K. Textlinguistik. Grundlagen, Kontroversen, Perspektiven. 2., völlig neu bearb., aktual. Neuauflage / Kirsten Adamzik. – Berlin/Boston : de Gruyter, 2016. – 407 S.
2. van Dijk T. A. Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung / Teun A. van Dijk. Berlin: de Gruyter, 1980. – 293 S.
3. Gülich, E., Heger K., Raible W. Linguistische Textanalyse: Überlegungen zur Gliederung von Texten / Elisabeth Gülich, Klaus Heger, Wolfgang Raible. – Hamburg : Buske. – 157 S.

4. Hausendorf H., Kesselheim W. Textlinguistik fürs Examen / Heiko Hausendorf, Wolfgang Kesselheim. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008. – 251 S.
5. Heinemann W., Viehweger D. Textlinguistik: eine Einführung / Wolfgang Heinemann, Dieter Viehweger. – Tübingen : Niemeyer, 1991. – 310 S.
6. Hengst, K. Gesichtspunkte zur Analyse von Makrostrukturen bei Fachtexten. In: Linguistische Studien 133, Reihe A. Arbeitsberichte. – Berlin : Zentralinstitut für Sprachwissenschaftl. Akademie der Wissenschaften., 1985 – S. 41-49.
7. Stein St. Textgliederung: Einheitenbildung im geschriebenen und gesprochenen Deutsch / Stephan Stein. – Berlin : Walter de Gruyter GmbH, 2003. – 483 S.

УДК 811.161.2'367.4:001.4

Л. Б. Гаращенко,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

АСОЦІАТИВНО-МЕТАФОРИЧНА МОТИВАЦІЯ ЯДЕРНИХ КОМПОНЕНТІВ АНАЛІТИЧНИХ НОМІНАЦІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті з'ясовано механізми метафоризації ядерних компонентів аналітичних термінів як одиниць спеціальної номінації, визначено основні донорські зони. У корпусі асоціативно мотивованих компонентів термінологічних конструкцій залежно від способу взаємодії донорської та реципієнтної зон виокремлено різновиди асоціативно-метафоричної мотивації терміноодиниць.

Ключові слова: аналітичні терміни, науково-технічна термінологія, ономасіологічна структура, мотиватор, метафоризація, донорська зона, реципієнтна зона.

THE SCIENTIFIC-TECHNICAL TERMINOLOGY ANALYTIC TERMS CORE COMPONENTS ASSOCIATIVE-METAPHORICAL MOTIVATION

The article brings to the deep investigation of metaphor processes machinery of the core components of analytic terms – special nomination units. The scientific-technical terminology analytic terms onomasiological structure forms the combination of motivators of diverse mental-psycho-kinetic system fragments. It is proved the associative-metaphorical motivation has the peculiar metaphorical general machinery of denotation, being based on derived denominating motivators from other conceptual spheres. According to the donor and recipient zones way of interaction, the terminological units associative motivated constituents range integrates structural-metaphorical, diffusive-metaphorical, and gestalt associative-metaphorical motivation types. Their delimitation appoints association as well as correspondence machinery principles, mediating the denotation process. It is ascertained the donor and recipient zones assimilation can be held on the only analogical notion. This fact indicates the peculiarity of the structural-metaphorical motivation type, whilst the diffusive-metaphorical one testifies the diffusive nature of the donor and recipient zones integration due to the complex of associations on the scenarios assimilation basis. The last, gestalt, type of associative-metaphorical motivation makes the possibility of scientific-technical objects denoting motivators selection after the visual images (gestalts). The donor zone can be characterized as fundamental component of the metaphor process, the diverse peculiar features of which show the projections on the zone of the recipient. It is being produced by conceptualized core of the objects of reality; they are fixed in nomination units meanings. The given research has brought to the statement the PERSON, ANIMAL, ARTIFACT, and NATURFACT are donor zones, which provide the scientific-technical terminology with their sign resources. The ARTIFACT, PERSON, and ANIMAL donor zone concepts correspond in the metaphor process to the recipient EQUIPMENT, FITTINGS, PARTS, and INSTRUMENTS units. The meaning transference, as a rule, is being grounded on the objects formal analogy, the functional resemblance, or the both features in simultaneity.

Key words: analytic terms, scientific-technical terminology, onomasiological structure, motivator, metaphor process, donor zone, recipient zone.

АСОЦИАТИВНО-МЕТАФОРИЧЕСКАЯ МОТИВАЦИЯ ЯДЕРНЫХ КОМПОНЕНТОВ АНАЛИТИЧЕСКИХ НОМИНАЦИЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

В статье рассматриваются механизмы метафоризации ядерных компонентов аналитических терминов как единиц специальной номинации, установлены основные донорские зоны. В корпусе асоциативно мотивированных компонентов терминологических конструкций в зависимости от способа взаимодействия донорской и реципиентной зон определены разновидности асоциативно-метафорической мотивации терминологических единиц.

Ключевые слова: аналитические термины, научно-техническая терминология, ономасиологическая структура, мотиватор, метафоризация, донорская зона, реципиентная зона.

Термінологічна номінація невід'ємна від процесу наукового пізнання й трансформації об'єктивної дійсності, що викликає потребу досліджувати термін не лише як одиницю особливої функціональної метамови, а і як результат пізнавальної діяльності людини, засіб концептуалізації спеціальної інформації.

Аналітичні терміни як одиниці спеціальної номінації підпорядковані внутрішньомовним законам і загальномовним впливам, відображаючи загальні тенденції розвитку сучасної української літературної мови. Вони віддзеркалюють роботу людської когніції, процесів категоризації і концептуалізації, що є двома формами пізнання світу у вигляді класифікаційної діяльності розуму людини. Когнітивна природа інформації, яку передають аналітичні терміни, найрелевантніша для здійснення комунікації.

Аналітичні терміни науково-технічної термінології характеризуються поєднанням в ономасіологічній структурі мотиваторів з різних фрагментів ментально-психонетичного комплексу. Виходячи з настанов О. О. Селіванової, спеціальні найменування, у яких одна ономасіологічна ознака обирається з предикатно-аргументної частини й відображає істинну, несуперечливу інформацію про властивості об'єкта номінації, а друга – з асоціативно-термінальної сфери, що репрезентує неістинні, метафоричні ознаки, відносимо до змішаного типу мотивації. Досліджуваний матеріал уможливив вичленування двох груп аналітичних термінів залежно від місця фіксації метафоричного компонента. Першу групу, яка є найчисленнішою, утворюють складені терміни з ядерним метафоричним компонентом і залежним компонентом пропозиційного типу. Друга група об'єднує аналітичні терміни з метафоричним залежним компонентом терміносполуки.

Мета цієї наукової розвідки – з'ясувати механізми метафоризації ядерних компонентів термінологічних конструкцій науково-технічної термінології.